DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.63
УДК 343.102

В.В. ЛУЦИК, С.Р. ГАВГУН

Василь Васильович Луцик, *кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Львівського державного університету внутрішніх справ*[*]
ORCID: 0000-0002-0974-4714

Софія Ростиславівна Гавгун, *аспірант Львівського державного університету внутрішніх справ*[**]
ORCID: 0000-0002-5121-1401

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю

Постановка проблеми. Успіх розслідування кримінальних правопорушень напряму залежить від зібраної інформації. Для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування правоохоронні органи ставлять перед собою завдання отримати якнайбільше доказів з метою їх подальшого використання в цілях розслідування, а їх працівники, задля досягнення ефективного результату, повинні залишатись об'єктивними у пошуках істини, допитливими, адаптивними, дослідницькими та наполегливими. Слід зазначити, що саме процесуальне інтерв'ю є механізмом процесуальної діяльності правоохоронних органів, мета якого полягає в отриманні точної, добровільної, надійної та повної інформації від інтерв'юента, незалежно від його процесуального статусу – свідка, підозрюваного, потерпілого.

Спосіб проведення інтерв'ювання може серйозно вплинути на результати, справедливість, ефективність і надійність усього подальшого кримінального розслідування. З цією метою правоохоронні органи зобов'язані поважати і захищати невід'ємну гідність, фізичну і психологічну недоторканність будь-якої особи під час проведення інтерв'ю, включаючи потерпілих, свідків і підозрюваних. Тим не менш, у різних частинах світу продовжують використовувати методи катування, інші форми неналежного поводження з особою, примус та погрози в ході кримінального провадження. Так звана «культура зізнання», як складова рутини розслідування та системи кримінального правосуддя в багатьох країнах, у поєднанні із недостатнім рівнем підготовки і обізнаності працівників правоохоронних органів у сучасних гуманних способах отримання показань від учасників провадження, призводить до численних зловживань правами останніх задля отримання визнання винуватості[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі Актуальність дослідження зумовлена все більшою увагою до розвитку методів процесуального інтерв'ювання у країнах, що відмовилися від усталених «ідеологій» допиту, остаточно замінивши їх новими, або модифікували їх з огляду на дотримання прав і свобод людини у кримінальній юстиції. Комітетом ООН проти катувань та спеціальним доповідачем ООН з питань катувань було досягнуто згоди із розробки уніфікованого та інтернаціонального протоколу проведення інтерв'ю[2], що привело до створення у 2017 р. Керівного комітету та Консультативної ради, завданнями яких було у трирічний строк представити Генеральній асамблеї ООН «Універсальний протокол інтерв'ю та його гарантій» для обговорення та затвердження державами-членами[3].

Вагомий внесок у дослідження особливостей інституту процесуального інтерв'ю зробили такі зарубіжні вчені у галузі кримінального процесуального права, криміналістики та психології, як Р. Булл, Е. Шеперд, С. Мостон, А. Раклев, М. Шоллум, К. Кепінська-Якобсен, І. Фасінг, Р. Мілн, Б. Снук, Дж. Іствуд, М. Феллон, Е. Ферраро, Т. Вільямсон, І. Блек, Ш. О'Мара, Б. Пітт-Пейн, Е. Гріффітс, Д. Джей, Р. Фішер, Е. Гайзельмен, Д. Карр та чимало інших зарубіжних науковців – теоретиків і практиків. У теорії кримінального процесу України питання основ процесуального інтерв'ю розглянуте у працях таких науковців: В. Луцика, О. Броневицької, Ю. Бєлоусова, С. Деркача, А. Орлеана.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення та аналіз характерних ознак і особливостей функціонування окремих моделей процесуального інтерв'ю у кримінальному процесі зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Процесуальне інтерв'ю – це процесуальна дія, що полягає в отриманні точної, надійної та достовірної інформації від потерпілих, свідків або підозрюваних – інтерв'юентів, в ході їхнього спілкування з інтерв'юером для встановлення фактичних обставин кримінального провадження з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Процесуальне інтерв'ю є різновидом комунікації у кримінальному процесі, під час якого відбувається отримання, фіксація та перевірка доказової інформації. Відповідність такої інформації об'єктивній дійсності (фактичним обставинам) залежить від того, наскільки достеменно інтерв'юент передає наявні у нього відомості та наскільки правильно вони будуть сприйняті інтерв'юером. Шляхом інтерв'ювання осіб у кримінальному провадженні вирішується число питань щодо збирання та перевірки фактичного матеріалу для прийняття та обґрунтування кримінальних процесуальних рішень у подальшому.

© В.В. Луцик, С.Р. Гавгун, 2020

[*] ***Vasyl Lutsyk,*** *Ph.D. in Law, Associate Professor, Head of the Department of Lviv State University of Internal Affairs*

[**] ***Sophia Havhun,*** *Postgraduate student of Lviv State University of Internal Affairs*

Процесуальне інтерв'ю покликане запобігати неправдивим зізнанням або помилкам у процесі здійснення правосуддя та допомагати працівникам правоохоронних органів інтерв'ювати систематично й неупереджено, зменшуючи ризик людської помилки і неправдивих зізнань, які можуть статися в результаті застосування методів, призначених для отримання визнання вини і підтвердження версії, яку інтерв'юер вважає правдивою. Дослідження помилкових засуджень показує, що проблеми «тунельного бачення» або «схильності до підтвердження» (підсвідома схильність шукати лише ту інформацію, яка «підходить» та/або ігнорувати інформацію, яка не підтверджує те, в чому переконаний інтерв'юер) лежать в основі судових помилок у майже всіх справах. Слід зазначити, що з точки зору захисту прав людини інтерв'ювання допомагає застосуванню презумпції невинуватості на практиці завдяки відсутності примусу та відкритим питанням, які покращують комунікацію й обмін інформацією, тим самим здійснюючи безпосередній вплив на сприйняття громадянами справедливості у сфері правосуддя і, відповідно, сприяючи розбудові довіри до здійснення правосуддя і підвищення авторитету державних органів[4].

Процесуальне інтерв'ю – це рішення, до якого Великобританія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Нідерланди, Норвегія прийшли в пошуках ефективніших і гуманніших способів розслідування кримінальних злочинів[5]. Держави використовують різні моделі інтерв'ювання свідків, потерпілих та підозрюваних, кожній з яких притаманні характерні ознаки, ряд гарантій та ефективність їхнього застосування.

Вперше модель процесуального інтерв'ю була розроблена та впроваджена у законодавство Великої Британії в 1990-х рр. у відповідь на велику кількість примусово отриманих (підтверджених) визнань винуватості і пов'язаних із ними несправедливих вироків у 80-х і 90-х рр.[6], що, у свою чергу, призвело до кардинальної зміни підходу до допитів підозрюваних у кримінальних провадженнях та ознаменувало перехід від формату усталеного інституту, спрямованого на отримання зізнання від особи, до науково обґрунтованого процесу інтерв'ювання, розробленого для збору й перевірки точної і надійної інформації[7]. З цією метою в 1991 р. за сприяння Міністерства внутрішніх справ Великобританії та Королівської прокурорської служби було створено робочу групу офіцерів поліції[8] у складі Тома Вільямсона, Рея Булла, Еріка Шеперда та Стівена Мостона, які на основі матеріалів неопублікованих оглядів психологічної та медичної оцінки під час кримінальних розслідувань, відомостей про факти тримання осіб під вартою та аудіозаписів усіх бесід зі слідчими (згідно з вимогами Закону 1984 р. про поліцію та кримінальні докази) розробили та видали два посібники[9] – «Довідник з проведення інтерв'ю» та «Норми поведінки інтерв'юера» (Відділ центрального планування та навчання Міської поліції Лондона, 1992). Вони супроводжувались публікацією Циркуляра 22/1992 Міністерства внутрішніх справ Великобританії щодо основних принципів та процедури проведення процесуального інтерв'ю[10]. А вже з 1992 р. у Великобританії запустили національну програму із вивчення методів процесуального інтерв'ювання[11]. Так звана британська модель інтерв'ю отримала назву **PEACE**, що є абревіатурою її п'яти обов'язкових етапів: 1) **P**lanning & **P**reperation – планування та підготовка; 2) **E**ngage & **E**xplaining – залучення та пояснення; 3) **A**ccount – виклад обставин; 4) **C**losure – завершення; 5) **E**valuation – оцінка. Вона підлягає застосуванню у будь-яких кримінальних розслідуваннях та щодо осіб із різним процесуальним статусом – свідок, потерпілий, підозрюваний, інші учасники кримінального провадження. Ключова властивість моделі PEACE полягає в тому, що кожен попередній етап має істотний вплив на наступний. Можна уявити ланцюгову реакцію, де ретельне та систематичне планування, а також підготовка збільшать вірогідність вдалого налагодження контакту. Це, в свою чергу, сприятиме отриманню детального першого викладу обставин справи. Послідовний ряд процесуальних дій на етапі завершення інтерв'ю позитивно позначиться на перспективі успішної комунікації в майбутньому, що сприятиме покращеним відносинам між громадянами і правоохоронними органами та забезпечить цілісність, доброчесність як окремої процесуальної дії, так і легітимність розслідування в цілому. Професійна оцінка отриманих відомостей та самого інтерв'ю збільшить ефективність у досягненні завдань кримінального провадження, а оцінка роботи інтерв'юера стане стимулом для підвищення й розвитку рівня професійної діяльності[12].

Як показують дослідження, ефективність використання моделі PEACE, тактичні прийоми якої не побудовані на отриманні визнання винуватості особою будь-якими способами і набуття нею статусу підозрюваного з моменту початку аудіо-/відеофіксації, свідчить про те, що кількість процесуальних інтерв'ю, в результаті яких отримують зізнання інтерв'юента, не зменшується порівняно із використанням в кримінальних розслідуваннях усталених тактик допиту, метою яких є «щиросердне» визнання вини за допомогою системи «інструментів» маніпуляцій та введення в оману, які більшою мірою нівелюють такою засадою кримінального провадження, як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини. Так, після запровадження моделі PEACE у Великобританії кількість зізнань під час інтерв'ю становила близько 50 % від загальної їх кількості. Водночас у країнах, де продовжували використовувати допит, показник визнання вини був ідентичним. Якщо припустити, що отримане зізнання в ході проведення процесуальної дії (допиту чи інтерв'ю) є бажаним результатом для працівників правоохоронних органів, то зазначені вище твердження дають змогу зробити висновок, що використання моделі PEACE є настільки ж ефективним, як і проведення звичайного допиту. Однак важливим є ще той факт, що інтерв'ю за своїм характером не має на меті обов'язкове отримання від особи зізнання як результат, що, для прикладу властиво допиту, а натомість інтерв'юер ставить завданням отримати повну, точну та надійну інформацію, яка буде доказовою в ході кримінального розслідування. Також модель інтерв'ю PEACE зменшує число визнання заяв про винуватість неприйнятними та, як результат, застосування до працівника правоохоронних органів дисциплінарної чи іншої відповідальності за невиконання чи неналежне виконання ним своїх професійних обов'язків щодо розслідування кримінального правопорушення. Інтерв'ю, яке побудоване на дотриманні норм поведінки та системі моральних правил, приводить до відсутності таких ситуацій, як образливі звинувачення особи-правопорушника, недотримання та порушення інтерв'юером законних прав і свобод людини, підрив довіри до правоохоронних органів

у суспільстві, розвиток «ефекту бумерангу», коли інтерв'юент, який мав намір визнати свою вину, передумав, оскільки вважав, що на нього чинять неправомірний тиск та поводяться із ним неналежним чином[13].

Існує позиція, згідно з якою не схвалюється використання моделі PEACE, адже інтерв'юер однаково може переконати непіддатливого інтерв'юента зізнатися у вчиненні правопорушення без видимих на перший погляд спроб з його боку. Таке твердження прямо суперечить філософії, на якій побудована дана модель, та висловленим вище аргументам. Неможливість інтерв'юерів встановити винуватість особи шляхом спостереження за поведінковими сигналами не є загальноприйнятим фактом. А тому існує постійна небезпека схиляння особи підозрюваного до зізнань та самовикриття у вчиненні правопорушень навіть при застосуванні до нього при інтерв'юванні моделі PEACE. При цьому забувають, що її основною метою є отримання від інтерв'юента повної, точної та надійної інформації про події, що стосуються розслідування. Отримавши вільну розповідь від першоджерела та використовуючи побудовані на доказах обґрунтування, інтерв'юер має змогу виявити факт невинуватості чи вину особи, а нездатність останньої достовірно відреагувати на докази (наприклад, ДНК-тест, запис відеоспостереження тощо), що прямо суперечать викладу обставин справи під час конкретного інтерв'ю, може пояснити його винуватість чи причетність, незважаючи на вербальні жести при комунікації. Таким чином, модель PEACE дає змогу виявляти достовірну інформацію без використання маніпулятивних та примусових тактик, що призводять до неправдивих зізнань у вчиненні правопорушення[14].

Слід зазначити, що модель PEACE була впроваджена у законодавствах Австралії, Канади, Нової Зеландії та окремих країн Європи. Деякі з їх числа, наприклад, Квінсленд, Австралія, використали майже повністю досвід та правові положення Великобританії, інші, такі як Нова Зеландія, лише взяли деякі основні ідеї та принципи, ввівши їх в уже діючі в країні правові інститути кримінального розслідування[15]. До того ж, американські вчені все частіше рекомендують замінити нинішні допити у США на модель інтерв'ю PEACE, зазначаючи, що «британський підхід до розслідування шляхом інтерв'ювання пропонує потенційно ефективнішу альтернативу класичному обвинувальному за своїм характером допиту»[16].

Так, Шотландія, будучи країною у складі Великобританії та залишивши за собою власну правову систему, окрему від Англії, Уельсу та Північної Ірландії, в 1996 р. запровадила на своїй території модель процесуального інтерв'ю, що отримала назву PRICE, в основі якої структурований та організований підхід до інтерв'ювання, а також здатність інтерв'юерів ідентифікувати та оцінювати отриману інформацію і пов'язувати її з іншими відомими у справі фактами. Тим не менше, перші згадки про інтерв'ю датуються в період з 21 жовтня по 16 грудня 1960 р. в ході першого навчального курсу для слідчих, а саме лекцій під назвою «Інтерв'ю з підозрюваними і свідками». Вже через десятиліття Міністр у справах Шотландії Віллі Росс та Лорд-адвокат (Адвокат її Величності) Генрі Стефан Вільсон формують Комітет, очолюваний суддею Лордом Александром Томсоном, і надають повноваження розгляду процедури досудового, судового та апеляційного переслідування осіб, обвинувачених у кримінальних правопорушеннях, акцентуючи увагу на запобіганні злочинності, з одного боку, а також необхідності справедливості щодо обвинувачених осіб, з іншого. Передбачалося, що, як результат аналізу, Комітет має повідомити, чи існує необхідність внесення змін до законодавства або правозастосування[17].

З цією метою у листопаді 1978 р. Департамент внутрішніх справ та охорони здоров'я Шотландії разом із Урядом її Величності, Генеральним прокурором Шотландії та представниками органів поліції об'єдналися для вивчення доцільності запису інтерв'ювання підозрюваних на плівку, враховуючи таку рекомендацію Комітету задля забезпечення захисту прав інтерв'юентів та спростування безпідставних звинувачень щодо некомпетентності інтерв'юерів. Ними були проведені експериментальні записи, після ретельного аналізу яких, у 1980 р., було прийнято Закон про кримінальне правосуддя в Шотландії (the Criminal Justice (Scotland) Act) із вказівками щодо інтерв'ювання, а 1 квітня 1988 р. – Циркуляр Уряду її Величності № 1961 щодо впровадження дворічної програми навчання для слідчих-інтерв'юерів. На початку 1990-х рр. нова модель інтерв'ювання, викладена Пітером Маршалом, отримала назву **RIDES**, що було абревіатурою її складових елементів: **R**apport, **I**nformation, **D**evelopment, **E**valuation, **S**ensitivity. У процесі практичного застосування моделі її назву було змінено на **RICE**, що відповідало її етапам проведення: **R**apport – встановлення контакту; **I**nformation gathering – збір інформації; **C**onfirmation/**C**larification the content – підтвердження змісту інформації; **E**valuate and action- оцінка та аналіз. Дуже швидко до попередніх чотирьох етапів було додано ще один обов'язковий, що передував їм, – планування (**P**lanning), який повністю було запозичено з британської моделі PEACE. У кінцевому підсумку шотландська модель отримала назву **PRICE**[18].

Офіційному закріпленню моделі PRICE у законодавстві передувала розробка в 1995 р. Шотландською поліцією та Асоціацією головних офіцерів поліції в Шотландії навчально-тренувального курсу з інтерв'ювання свідків та підозрюваних у незначних злочинах (з меншою суспільною небезпекою), а також методики когнітивного інтерв'ю, які в подальшому стали обов'язковими складовими навчання, а коло осіб, які підлягали інтерв'юванню, збільшилось до свідків, потерпілих та підозрюваних у будь-яких кримінальних розслідуваннях. З метою швидкого та ефективного застосування моделі одразу ж був проведений двотижневий модуль для восьми шотландських агентств поліції, а за результатами аналізу злочинності Інспекція поліції її Величності в Шотландії схвалила введення національної програми підготовки кадрів правоохоронних органів, яка побудована на засадах моделі PEACE. Так, шотландська модель процесуального інтерв'ю, що викладається у Школі поліції, має своїм завданням продемонструвати цінність структурованого та організованого підходу до процесу інтерв'ю, спроможність інтерв'юерів ідентифікувати та оцінювати отриману інформацію як точну, достовірну і якісну, пов'язуючи її з іншими відомими фактами у справі[19].

Система етапів за моделлю PRICE має свою послідовність як і при моделі PEACE, однак на практиці початковий етап планування і підготовки більшою мірою має формальний характер. Натомість увага приді-

ляється тим етапам, які пов'язані із безпосередньою співпрацею (взаємодією) інтерв'юера з інтерв'юентом. Така позиція призводить до упущення чималої кількості доказової інформації. Саме тому Шотландська школа поліції у своїх щорічних звітах продовжує наголошувати, що не слід недооцінювати етап підготовки до інтерв'ю, оскільки він задає настрій усій процесуальній дії, впливає на успішність та ефективність кримінального розслідування, яке має бути побудоване на всебічному вивченні доказів та обґрунтуванні чи спростуванні версій слідства, які несуть у собі виправдувальний або обвинувальний характер для особи та мають на меті досягнути завдань інтерв'ю як процесуального інституту.

Попри зазначене вище, інтерв'ювання згідно з моделлю PRICE є досконалішою версією моделі PEACE із відповідною адаптацією до континентальної системи права. Завдяки практичним напрацюванням та висновкам, які були досягнуті при запровадженні моделі PEACE в Англії та Уельсі, шотландська модель змогла увібрати та розвинути найбільш успішні прийоми при інтерв'юванні та узагальнити систему тактичних прийомів, що значно полегшило роботу інтерв'юерів та, як результат, покращило забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Значною мірою це сприяло підвищенню довіри до правоохоронних органів через дотримання прав та свобод людини під час інтерв'ювання та використання інструментів захисту гуманності, справедливості досудового і судового розслідування.

Ще одними послідовниками моделі PEACE стали норвежці, які на початку XXI ст., натхненні прикладом британців, вирішили удосконалити та пристосувати до вимог власної скандинавської правової системи новий для них інститут – процесуальне інтерв'ю, яке отримало назву KREATIV, поява якого була викликана необхідністю відходу від обвинувального характеру методик допиту, що супроводжувались незаконністю, частим порушенням та недотриманням прав і свобод людини на території Норвегії.

Суперінтенданти Норвезького поліцейського університетського коледжу (за сумісництвом експерти з психології) Івар Андре Фасінг та Асбйорн Раклев першими документально підтвердили та обґрунтували необхідність відходу від культури «щиросердних конфесій», в основі яких було використання працівниками правоохоронних органів маніпулятивних та часто жорстоких тактик допиту. Вони висловили пропозицію законодавчого закріплення процесуального інтерв'ювання як способу та засобу отримання якомога більше точної, достовірної та надійної інформації, що матиме доказовий характер у ході кримінального розслідування[20]. Автором моделі KREATIV став Асбйорн Раклев, який розробив першу освітню програму для норвезьких слідчих. За підтримки Генерального прокурора Норвегії Свен Оле Фагернаха вона була включена до проекту, представленого Міністерству юстиції Норвегії в рамках програми «Довіра через прозорість», де робився акцент на обов'язковості використання аудіо-/відеофіксації під час проведення процесуальних інтерв'ю. Слід зазначити, що на початку вона складалася з трьох модульних етапів: 1) попереднє навчання інтерв'юера в органі поліції, де він виконував свої посадові обов'язки та був віднесений до особового складу працівників (після кількох місяців тестувань в окружних відділеннях поліції було прийнято рішення, що цей етап підлягає самостійному опрацюванню інтерв'юером); 2) навчально-тренувальний курс щодо вивчення теорії та засвоєння практики інтерв'ювання (став складовою частиною першого етапу); 3) екзамен/сертифікація інтерв'юерів, під час якого проводилось реальне інтерв'ю із відеозаписом, що надалі підлягало оцінюванню інструкторами та керівниками поліцейських відділів (етап залишився незмінним). Так, станом на 2012 р. у Норвегії було близько 100 сертифікованих інструкторів та близько 2000 слідчих, 90 % з яких заявили, що освоєна ними модель KREATIV навчила їх кращій практиці постановки запитань підозрюваним у вчиненні кримінального правопорушення під час проведення інтерв'ю[21]. Цього результату було досягнуто завдяки використанню практичних напрацювань моделі PEACE, до яких додатково було включено підхід стратегічного використання доказів (SUE technique), що побудований на емпіричних прийомах наукового пізнання, метою яких є відмежування правдивих від неправдивих суджень завдяки поступовому розкриттю інформації. Зміст полягав у тому, щоб змусити підозрюваного змінити своє попереднє чи будь-яке наступне твердження у відповідь на розкриття слідчим доказів, таким чином створюючи невідповідності в межах його розповіді під час процесуального інтерв'ювання[22].

На відміну від моделі PEACE, її норвезька версія хоча й підлягає застосуванню в будь-яких кримінальних розслідуваннях, однак тільки стосовно осіб із процесуальним статусом підозрюваного. Завдяки відсутності універсальності моделі KREATIV, що на противагу властиво моделям PEACE та PRICE, які застосовуються щодо всіх учасників кримінального провадження, на практиці значна увага приділяється статусу конкретної особи в рамках окремого провадження, що є однозначною перевагою.

Назва моделі **KREATIV** є абревіатурою її основних принципів, яких має дотримуватись кожен інтерв'юер: **K**ommunikasjon – взаємозв'язок і спілкування; **R**ettssikkerhet – верховенство права; **E**tikk og empati – етичність та емпатія; **A**ktiv bevisstgjøring – активне розуміння; **T**illit gjennom åpenhet – довіра через відкритість; **I**nformasjon – інформативність; **V**itenskapeligforankring – наукове обґрунтування[23].

Обов'язковою складовою моделі інтерв'ю KREATIV є система її послідовних етапів, кожен із яких є передумовою результативної процесуальної дії, націленої на розкриття кримінального правопорушення та ефективного досудового розслідування[24]. До неї входять наступні: 1) планування та підготовка (planlegging og forberedelse); 2) встановлення контакту (kontaktetablering); 3) вільна розповідь (friforklaring); 4) зондування (sondering); 5) завершення (avslutningog); 6) оцінювання (evaluering)[25].

У результаті пошуку нових ефективних та гуманних способів отримання надійної і достовірної інформації для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування Канада стала порівняно однією із недавніх країн, що замінила усталений допит на новий процесуальний інститут – інтерв'ювання. Така відмова від обвинувальної та широко застосовуваної на території країни «техніки Рейда» (the Reid technique), основа якої полягає в системі тактико-психологічних прийомів з маніпуляцій, введення в оману, незаконного примусу та впливу працівників правоохоронних органів під час допиту на осіб, які за певних обставин набу-

вають процесуального статусу учасника кримінального провадження, була зумовлена популярністю та результативністю у використанні британської моделі інтерв'ювання PEACE. Так, сержант Даррен Карр, фахівець з процесуального інтерв'ю та керівник Національної фокус-групи Канадської королівської кінної поліції (далі – Канадська ККП), зіграв вирішальну роль у розробці та впровадженні моделі інтерв'ювання, яка вписується в параметри законодавства Канади і прийнята як національна, отримавши назву фазової моделі процесуального інтерв'ю підозрюваних (The RCMP Phased Interview Model For Suspects). Важливими передумовами її появи стали зразкове рішення Вищого суду Онтаріо у справі R. v. Armishaw, 2011 ONSC 5624 та рішення Провінційного суду Альберти у справі R. v. Chapple, 2012 ABPC 229, які вказали на правові недоліки інституту допиту при використанні «техніки Рейда»[26,27]. Також на чисельність помилок у кримінальному правосудді Канади вказували науковці, практичні юристи і ЗМІ, що висловлювали занепокоєння численними неправдивими зізнаннями підозрюваних, їхніми ненадійними, недобровільними показаннями, тим самим намагаючись форсувати процес адаптації моделі інтерв'ю PEACE[28].

Інтерв'ювання підозрюваного зазвичай означало обвинувачення його у вчиненні кримінального правопорушення з метою отримання визнання винуватості, яке не обов'язково сприятиме встановленню істини у справі. Однак з появою фазової моделі в Канаді це стало скоріше винятком із правила, аніж усталеною практикою. Натомість інтерв'юер дає змогу підозрюваному вести розмову в умовах, в основі яких захист прав і свобод людини, дотримання презумпції невинуватості, відсутність необґрунтованого незаконного примусу, застосування належної процесуальної дії, що заохочують його до повідомлення надійної, достовірної, точної доказової інформації про обставини справи[29].

Фазова модель інтерв'ювання в Канаді складається із шести етапів (фаз) і передбачає можливість використання в ході процесуальної дії усіх з них або ж тільки деяких, що, на думку інтерв'юера, будуть достатніми для конкретного розслідування. До їхнього числа належать наступні: 1) перевірка, підготовка і планування (застосування підходу R.A.P.I.D.); 2) встановлення контакту та роз'яснення правових обов'язків; 3) сприяння та підтримка діалогу; 4) спростування версії (версій) інтерв'юента; 5) обвинувачення та переконання інтерв'юента (застосування підходу стратегічного використання доказів (SUE technique); 6) завершення та оцінка процесуальної дії[30].

Ключовою ознакою канадської фазової моделі процесуального інтерв'ю підозрюваних є висока адаптивність, оскільки етапи її проведення забезпечують значну гнучкість для інтерв'юера, даючи змогу неодноразового інтерв'ювання в процесі кримінального розслідування. Кожен попередній етап має істотний вплив на наступний, що в результаті формує систему обґрунтованих дій та рішень для збору надійної, достовірної і точної доказової інформації та для аналітичного опрацювання показань підозрюваного, як складової частини процесу аналізу. У межах одного й того ж самого фазового процесуального інтерв'ю в ситуації, коли підозрюваний послідовно долає етап за етапом, однак не йде на діалог, тим самим унеможливлює спростування будь-яких його версій та формулювання обвинувальних тверджень, немає жодної причини, через яку інтерв'юер не може застосувати підхід стратегічного використання доказів, потім повернутися до етапу вільного викладу обставин справи, активного слухання заявленої нової інформації, уточнення деталей у процесі діалогу та знову покроково пройтись через відповідні етапи. Саме так канадська модель інтерв'ю підлаштовується під умови, середовище та динаміку комунікації інтерв'юера з підозрюваним, будь то безпосередньо активна співпраця із правоохоронними органами із наданням чіткої інформації чи більш складний процес із залучення та встановлення контакту, що вимагає застосовувати ряд тактичних підходів протягом тривалого періоду часу в ході кримінального розслідування[31].

Звернувши увагу на високу мінливість (непостійність) та вимогливий характер інтерв'ювання підозрюваних (вимога, щоб винний у вчиненні кримінального правопорушення був притягнутий до відповідальності, а невинуватий не був підданий обвинуваченню), Канадська ККП при створенні національної фазової моделі процесуального інтерв'ю відійшла від більш прогресивного та лінійного підходу «один розмір годиться всім» та розробила своєрідний гібрид обвинувальної «техніки Рейда» і кардинально їй протилежної британської моделі PEACE із врахуванням особливостей правової системи та кримінальної юстиції країни[32].

Можна прямо стверджувати, що підвищення довіри до правоохоронних органів відбувається через дотримання та захист під час проведення процесуального інтерв'ю в ході кримінального розслідування основоположних прав і свобод людини, гуманності та справедливості шляхом дотримання міжнародних стандартів Європейського суду з прав людини, Комітету ООН проти катувань, Комітету проти тортур Ради Європи, Підкомітету з попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських та принижуючих гідність видів звернення та покарання Комітету проти катувань тощо.

У випадку запровадження процесуального інтерв'ювання в законодавство необхідно імплементувати стандартизовану багаторівневу навчальну програму даного інституту, в основі якої мають бути принципи обраної моделі та способи регулярного оцінювання досягнутих на практиці результатів. Водночас кожний правоохоронний орган повинен мати в своєму складі підрозділ, який здійснюватиме нагляд за навчанням та тренуванням з використання процесуального інтерв'ю. Працівники, які входитимуть до складу таких підрозділів, зобов'язані проходити екстенсивні (багатопрофільні) тренінги щодо того, як впроваджувати та застосовувати такі програми. Таке «внутрішнє» навчання дасть змогу звільнитися від надмірної залежності ненадійних методів, розроблених та реалізованих на маніпулятивних і примусових тактиках у розслідуванні кримінальних правопорушень[33].

Висновки. Якщо стверджувати про ефективність використання процесуального інтерв'ю, тактичні прийоми якого не побудовані на отриманні визнання вини особою будь-якими способами і прикріплення до неї статусу підозрюваного з моменту початку аудіо-/відеофіксації, то кількість інтерв'ювань, що закінчуються зізнаннями, як показують дослідження, не зменшується порівняно із використанням у кримінальних роз-

слідуваннях звичайних тактик допиту (для прикладу, «техніка «Рейда», метою якої є отримання від «підозрюваного» підтвердження винуватості із застосуванням системи інструментів та методик, що не завжди враховують права і свободи особи, а більшою мірою нівелюють такою засадою кримінального провадження, як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини). Так, після запровадження моделі PEACE в Англії та Уельсі кількість зізнань під час інтерв'ю становила близько 50 % від загальної кількості проведених правоохоронними органами. Водночас у країнах, де продовжували використовувати таку слідчу дію, як допит (зокрема і «техніку Рейда»), показник визнання вини також сягав 50 % від числа проведених допитів. Якщо припустити, що отримання від особи підтвердження винуватості в ході проведення дії (допиту чи інтерв'ю) є бажаним результатом для правоохоронних органів, то зазначені вище твердження дають змогу зробити висновок, що застосування такого процесуального інституту є настільки ж ефективним, як і проведення звичайного допиту. Однак важливим є ще той факт, що інтерв'ю за своїм характером не має на меті отримання від особи визнання вини як обов'язкового результату, що, для прикладу, властиво допиту, а натомість інтерв'юер ставить завданням отримати повну, точну та надійну інформацію, яка стане доказовою в ході кримінального розслідування[34].

Слід підкреслити, що співпраця між дослідниками в кримінальній процесуальній науці та правоохоронними органами повинна виходити за межі фактичних потреб сьогодення та ставити за мету розвиток і перспективи на майбутнє. Таке партнерство дало б можливість обґрунтувати подальші дослідження під впливом та кращим розумінням умов, за яких проводиться процесуальне інтерв'ю, а залучивши до досліджень працівників правоохоронних органів, останні будуть проінформовані щодо переваг застосування на практиці наукових емпіричних досліджень. У свою чергу, дослідники мають оцінити поточну практику інтерв'ювання, сприяти виконанню будь-яких потреб у навчанні, що є результатом аналітичної діяльності, та провести оцінку тренувальних програм (з опублікуванням для їх ознайомлення), щоб забезпечити досягнення бажаних результатів.

Запровадження інституту інтерв'ю в Україні сприятиме покращенню якості та результативності розслідування в поєднанні із дотриманням та захистом прав і свобод людини в рамках кримінального провадження.

Важливо зрозуміти, що перехід від усталених наразі тактик допиту до процесуального інтерв'ю – це вимога часу, що дає змогу правоохоронним органам значно підвищити ефективність своєї роботи. У свою чергу, таке запровадження має спиратися на поступову зміну свідомості правоохоронців та зміну самої концепції досудового розслідування в цілому. Адже наразі система розслідування сфокусована на необхідності отримання визнання вини підозрюваною особою, яка потім має й повідомити, де зберігаються докази проти неї. Відповідно, при такому підході катування та жорстоке поводження «допомагає» працівникам правоохоронних органів це зробити[35].

---

[1] Investigative Interviewing for Criminal Case: CTI Training Tools by the Norwegian Center for Human Rights. Vol. 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/docs/CTI-Training_Tool_1-Final.pdf (дата звернення: 04.10.2019).

[2] Sands M. A ground-breaking call for humane interrogation practices. URL: https://www.apt.ch/en/blog/a-ground-breaking-call-for-humane-interrogation-practices/#.WIsy6qKBllU (дата звернення: 04.10.2019).

[3] Good progress towards "Universal Protocol on Investigative Interviewing and Associated Safeguards". URL: https://apt.ch/en/news_on_prevention/good-progress-towards-universal-protocol-on-investigative-interviewing-and-associated-safeguards/ (дата звернення: 04.10.2019).

[4] Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах. Навчальні матеріали CTI 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/images/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf (дата звернення: 04.10.2019).

[5] Не зізнання, а докази – іноземні експерти про механізм процесуального інтерв'ю. URL: http://www.irf.ua/allevents/news/investigative_interviewing/ (дата звернення: 03.10.2019).

[6] Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах Навчальні матеріали CTI 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/images/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf (дата звернення: 04.10.2019).

[7] Майстренко М.М. Процесуальне інтерв'ювання як напрямок нового світогляду. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: зб. тез доп. наук.-практ. сем. (м. Львів, 30 лист. 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС., 2018. 139 с. С. 54.

[8] Schollum M. Investigative Interviewing: The Literature. Review of investigative interviewing. Wellington, New Zealand: Office of the Commissioner of Police, 2005. 109 p. P. 43.

[9] Bull R. Investigative Interviewing. United Kingdom: Derby. 245 p. URL: https://www.springer.com/gp/book/9781461496410 (дата звернення: 05.10.2019).

[10] Schollum M. Investigative Interviewing: The Literature. Review of investigative interviewing. Wellington, New Zealand: Office of the Commissioner of Police, 2005. 109 p. P. 43.

[11] Не зізнання, а докази – іноземні експерти про механізм процесуального інтерв'ю. URL: http://www.irf.ua/allevents/news/investigative_interviewing/ (дата звернення: 03.10.2019).

[12] Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах Навчальні матеріали CTI 1/2017. URL: https://cti2024.org/content/images/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf (дата звернення: 04.10.2019).

[13] Snook B., Eastwood J., Stinson M., Tedeschini J., House J. Reforming Investigative Interviewing in Canada. Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice. 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/228512372_Reforming_Investigative_Interviewing_in_Canada (дата звернення: 07.10.2019).

[14] Snook B., Eastwood J., Stinson M., Tedeschini J., House J. Reforming Investigative Interviewing in Canada. Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice. 2010. URL: http://www.mun.ca/psychology/brl/publications/Snook_et_al_CJCCJ.pdf (дата звернення: 07.10.2019).

[15] Schollum M. Investigative Interviewing: The Literature. Review of investigative interviewing. Wellington, New Zealand: Office of the Commissioner of Police, 2005. 109 p. P. 44.

[16] Schollum M. Bringing PEACE to the United States:A Framework for Investigative Interviewing. URL: https://www.niaia.org/files/uploads/Schollum_PEACE.pdf (дата звернення: 07.10.2019).

[17] Drummond N. Investigative Interviewing – The PRICE Model in Scotland. The Bulletin of iIIRG: 2nd Annual Conference of the International Investigative Interviewing Research Group. 14–16 April 2009. UK: University of Teesside, Middlesbrough. URL: http://eprints.lancs.ac.uk/34884/2/iIIRG_Bulletin_-_Volume_1,_Issue_1%5B1%5D.pdf (дата звернення: 07.10.2019).

[18] Там само.

[19] Там само.

[20] Williamson T., Milne B., Savage S.P. International Developments in Investigative Interviewing. Cullompton : Willan Publishing, 2009. 272 p. P. 16.

[21] Riksadvokatens arbeidsgruppe – avhørsmetodikk i politiet. Vedlegg VI – National Investigative Interviewing Strategy. URL: https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Avh%C3%B8rsmetodikk-i-Politiet-med-vedlegg.pdf (дата звернення: 10.10.2019).

[22] From interrogations to investigative interviewing. URL: https://www.jus.uio.no/smr/english/about/id/docs/rol.pdf (дата звернення: 10.07.2019).

[23] Riksadvokatens arbeidsgruppe – avhørsmetodikk i politiet. Vedlegg VI – National Investigative Interviewing Strategy. URL: https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Avh%C3%B8rsmetodikk-i-Politiet-med-vedlegg.pdf (дата звернення: 10.10.2019).

[24] Riis-Johansen M.O. En samtaleanalytisk studie av politiavhør av voksne fornærmede. URL: http://hdl.handle.net/11250/2394548 (дата звернення: 10.10.2019).

[25] Jakobsen, K.K., Stridbeck, U., & Langballe, Å. (2018). Objektivitet i avhør: Avhør av fornærmede i straffesaker i Norge. Tidsskrift for strafferett, 18 (2), 74–101 p. P. 84.

[26] R. v. Armishaw, 2011 ONSC 5624. URL: http://canlii.ca/t/fnhlc (дата звернення: 26.11.2019).

[27] R. v. Chapple, 2012 ABPC 229. URL: http://canlii.ca/t/fsh9c (дата звернення: 26.11.2019).

[28] Carr D. The RCMP Phased Interview Model for Suspects. URL: https://www.cpkn.ca/wp-content/uploads/stanhope/2017/presentations/Darren%20Carr%20Interviewing%20-%20Stanhope%202017.pdf (дата звернення: 26.11.2019).

[29] Rose N. How Canadian Police Try To Get You to Confess to a Crime. URL: https://www.vice.com/en_ca/article/pan8b9/how-canadian-police-try-to-get-you-to-confess-to-a-crime (дата звернення: 26.11.2019).

[30] Carr D. The RCMP Phased Interview Model for Suspects. Generating Information through Dialogue. Royal Canadian Mounted Police, vl. 5. 2015. 282 p. P. 108–109.

[31] Ibid. P. 109–110.

[32] Ibid. P. 267.

[33] Snook B., Eastwood J., Stinson M., Tedeschini J., House J. Reforming Investigative Interviewing in Canada. Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice. 2010. URL: http://www.mun.ca/psychology/brl/publications/Snook_et_al_CJCCJ.pdf (дата звернення: 07.10.2019).

[34] Ibid.

[35] Бєлоусов Ю., Орлеан А. Інтерв'ю замість допиту: як це працює. URL: https://ecpl.com.ua/news/interv-yu-zamist-dopytu-yak-tse-pratsyuje/ (дата звернення: 26.11.2019).

Резюме

Луцик В.В., Гавгун С.Р. **Сучасні моделі процесуального інтерв'ю.**

Стаття присвячена дослідженню інституту процесуального інтерв'ю як механізму зі збору та фіксації точної, надійної, достовірної інформації в ході розслідування кримінальних правопорушень з метою виконання завдань кримінального провадження та встановлення фактичних обставин конкретної справи. На підставі здійсненого аналізу норм кримінального процесуального законодавства окремих країн світу та наукових позицій вчених співавторами визначаються найбільш застосовувані моделі інтерв'ювання, а також переваги та недоліки їхнього практичного використання. У статті представлена характеристика особливостей чотирьох моделей – PEACE, PRICE, KREATIV та фазової моделі (RCMP). Співавторами зроблено висновок щодо міжнародних напрацювань та досягнень у практичному застосуванні інтерв'ю.

Ключові слова: розслідування, кримінальне провадження, процесуальне інтерв'ю, модель PEACE, модель PRICE, фазова модель інтерв'ю, модель KREATIV.

Резюме

Луцик В.В., Гавгун С.Р. **Современные модели процессуального интервью.**

Статья посвящена исследованию института процессуального интервью как механизма по сбору и фиксации точной, надежной, достоверной информации в ходе расследования уголовных преступлений с целью выполнения задач уголовного судопроизводства и установления фактических обстоятельств конкретного дела. На основании проведенного анализа норм уголовного процессуального законодательства отдельных стран мира и научных позиций ученых соавторами определяются наиболее применяемые модели интервьюирования, а также преимущества и недостатки их практического использования. В статье представлена характеристика особенностей четырех моделей – PEACE, PRICE, KREATIV и фазовой модели (RCMP). Соавторами сделан вывод о международных наработках и достижениях в практическом применении интервью.

Ключевые слова: расследование, уголовное производство, процессуальное интервью, модель PEACE, модель PRICE, фазовая модель интервью, модель KREATIV.

Summary

Vasyl Lutsyk, Sophia Havhun. **Modern investigative interview models.**

The article presents the first scientific research in Ukraine on modern investigative interview models and is devoted to this procedural institute as a mechanism of collecting and recording accurate, credible and reliable information during criminal investigations in order to accomplish the objectives of criminal proceedings and to establish the facts of a particular case.

This research aimed to analyze main components of such specific investigative interview models as PEACE, PRICE, the RCMP phased interview and KREATIV. Second, it was intended to assess how useful for countries that implemented interviewing in their law systems consider those interview techniques of different types of participants in criminal proceedings (witnesses, victims, suspects).

Based on the analysis of the rules of criminal procedural law of individual countries, the scientific positions of scientists, international experience and achievements in the practical application of the interview the authors determine the most used investigative interview models, their advantages and disadvantages of the practical use and the contribution to law enforcement activities.

The results indicated at least three major benefits of investigative interview. First, it does not make use of coercive or manipulative strategies which in perspective reduces the chance that a statement will be deemed inadmissible. The second, assuming that obtaining a confession is the desired outcome, before and after the implementation of investigative interview, roughly 50% of interviewees confessed to their crimes; furthermore, the confession rate seems to hover around 50% in countries that continue to use interrogation techniques. And the third, the use of principles well-established scientific knowledge about how memory works (cognitive interview) and the conversation management approach is an effective memory enhancement technique for cooperative interviewees.

The authors accent that political, legal, and – most importantly – organizational steps will appear to be that is needed to make the necessary changes for investigative interview to achieve desired results. Summarizing the above, a number of comprehensive recommendations have been made in light of exceptional and discovered circumstances.

Key words: investigation, criminal proceedings, investigative interview, PEACE model, PRICE model, the RCMP phased interview model, KREATIV model.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.64

УДК 343.272:34

І.Р. СЕРКЕВИЧ, О.М. БРОНЕВИЦЬКА

Ірина Ростиславівна Серкевич, *кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ*[*]

ORCID: 0000-0001-7678-0291

Оксана Михайлівна Броневицька, *кандидат юридичних наук, доцент Львівського державного університету внутрішніх справ*[**]

ORCID: 0000-0002-0913-7033

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Постановка проблеми. Найважливішим завданням сучасного суспільства у царині запобігання злочинності є формування правослухняної поведінки засуджених і зниження ймовірності повторних злочинів. Останнім часом в Україні спостерігається зростання жіночої злочинності, особливо це стосується злочинів, що мають агресивно-насильницький характер, а саме: грабежів, розбоїв, завдання тяжких тілесних ушкоджень. Так, з 2000-х рр. жіноча злочинність в Україні зросла удвічі. Інтерес викликає коефіцієнт злочинної активності жінок. Попри тенденцію зростання, він, як і раніше, є значно нижчим, ніж серед чоловіків, а тим паче – усього населення. Наприклад, якщо у 2000-х рр. з розрахунку на 100 тис. населення коефіцієнт злочинної активності жінок становив 97 осіб, то у 2010-х – 190. Співвідношення жіночої і чоловічої злочинності нині становить 1:8 (у більш розвинених країнах кількість злочинів, вчинених жінками, становить від 17 % (США) до 25 % (Німеччина, Нідерланди). Питома вага жінок серед осіб, які вчиняють окремі види злочинів, така: крадіжки – 80 %; шахрайство – 41 %; вбивство – 12 %; грабіж – 8 %; завдання тілесних ушкоджень – 7 %; необережні злочини – 5 %[1].

Жінка є берегинею домашнього вогнища, впливає на поведінку чоловіка та виховання дітей, переважно саме вона визначає взаємини в родині. Тому без перебільшення можна сказати, що залучення жінки до злочинної діяльності та поширеність жіночої злочинності впливає на моральний стан суспільства вагоміше, ніж поширення чоловічої злочинності. Особливо страшно, коли жінка перебуває за ґратами, втрачаючи своє біологічне та соціальне призначення[2].

Жіноча злочинність – це сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу. Незважаючи на те, що жінки скоюють злочини набагато рідше, ніж чоловіки, проблема порушення ними закону є вельми цікавою. Дослідники стверджують, що для жінок вчинення злочинів менш характерно, ніж для чоловіків. Суспільне життя жінок має низку особливостей. Тому дослідження цієї проблеми є актуальним та потребує уваги з боку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про те, що є злочином, досліджували, зокрема, такі вчені: Ч. Беккаріа, Р. Вереша, М. Панов, В. Тихий, В. Ковальський, Л. Кривоченко, В. Смирнов, В. Тацій, П. Фріс та ін. Аналіз злочинної діяльності окремих осіб, зокрема жінок, був предметом наукових праць Ю. Антоняна, О. Джужи, М. Черней, А. Міхліна, М. Рибалки, О. Неживець та інших вчених.

Метою статті є аналіз жіночої злочинності крізь призму психологічних чинників, які впливають на скоєння злочинів цією статтю.

© І.Р. Серкевич, О.М. Броневицька, 2020

[*] ***Iryna Serkevych,*** *Ph.D. in Law, Associate Professor of Lviv State University of Internal Affairs*

[**] ***Oksana Bronevytska,*** *Ph.D. in Law, Associate Professor of Lviv State University of Internal Affairs*